

Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi
Turkey Journal of Theological Studies
[Tiad-2017]

[Tiad], 2022, 6 (1): 447-467

Psikolojik Savaş ve İslam'ın İlk Döneminde Bazı Uygulamaları

Psychological Warfare and Its Applications in the Early Period of Islam

Kadir ERBİL

Öğretim Görevlisi Dr. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Lecturer, Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Faculty of Theology, Department of
Arabic Language and Literature

kadirerbil@nevsehir.edu.tr

ORCID: 0000-0003-2530-4396

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received : 30.03.2022

Kabul Tarihi / Accepted : 21.06.2022

Yayın Tarihi / Published : 26.06.2022

Yayın Sezonu : Haziran

Pub Date Season : June

Atıf/Cite as: Erbil, Kadir. "Psikolojik Savaş ve İslam'ın İlk Döneminde Bazı Uygulamaları". Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi. 6/1 (Haziran 2022): 447-467. <https://doi.org/10.32711/tiad.1096023>

İntihal /Plagiarism: Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir/This article has been scanned by Turnitin.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Kadir ERBİL).

Yayıncı / Published by: Mustafa YİĞİTOĞLU

Psikolojik Savaş ve İslam'ın İlk Döneminde Bazı Uygulamaları

Öz

Soğuk savaşın bir türü olan psikolojik savaş, tarih boyunca hayatın her alanında farklı amaçlar için uygulanmıştır. Psikolojik savaşın bir yöntemi olan propaganda ise hedef kitleye karşı uygulanan bir iletişim şeklidir. Propaganda, özellikle savaş esnasında olayları çarpıtarak hedef kitleyi aldatmak için kullanılır. Psikolojik savaş ve propagandanın sosyolojik bir bakışla ele alınması, önemli bir araştırma konusudur. Bu bağlamda söylenti/dedikodu da hedef kitleyi yıpratmak için kullanılan bir taktiktir. İçeriği yanlış veya asılsız olsa bile söylenti/dedikodu toplumu etkileyerek insanları şüpheye düşüren, morallerini bozarak şevklerini kıran bir metottur.

Konu ile yakından ilgili olması nedeniyle çalışmamızda öncelikle psikolojik savaş, propaganda ve algı üzerinde durulmuştur. İslam'da psikolojik savaştan sonra Hz. Peygamber'e karşı uygulanan psikolojik savaşa değinilmiştir. Mekke müşriklerinin uyguladıkları kara propaganda ve psikolojik savaş üzerinde durularak gerekli yorumlar yapılmıştır. Çalışmanın konusu Mekke dönemi ile sınırlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Psikolojik Savaş, Propaganda, Hz. Muhammed, Müşrikler

Psychological Warfare and Its Applications in the Early Period of Islam

Abstract

Psychological warfare, which is a type of cold war, has been applied for different purposes in all areas of life throughout history. Propaganda, a method of psychological warfare, is a form of communication applied against the target audience. Propaganda is used to deceive the target audience, especially during the war years, by distorting the events. Addressing psychological warfare and propaganda from a sociological perspective is an important research topic. In this context, rumor/gossip is also a tactic used to destroy the target audience. Even if the content is false or unfounded, rumor/gossip influences society and deters people by making them suspicious, demoralized and discouraged.

In this article, first of all, psychological warfare and its types, propaganda and propaganda types and perception are emphasized because they are closely related to the subject. After talking about psychological warfare in Islam, Hz. The psychological war against him in the time of the Prophet is mentioned. Then, necessary comments were made by emphasizing the black propaganda and psychological warfare that the Meccan polytheists practiced against her. The subject of the study is limited to the Mecca period.

Keywords: Islamic History, Psychological Warfare, Propaganda, Hz. Mohammed, Polytheists

Giriş

Savaş, hayatımızda sık kullanılan bir terimdir. Bu terim, uzun yıllardan beri kullanılmaktadır. Savaşın tarihi insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanoğlu tarih boyunca çok çeşitli savaşlar görmüştür. Terim olarak savaş; ülkeler veya hükûmetler arasında gerçekleşen silahlı mücadeledir. Çağdaş devletler hukukuna göre savaş; "Tarafların çıkarları doğrultusunda birbirlerine isteklerini zorla kabul ettirmek maksadıyla ve devletler hukukunca öngörülen kurallar çerçevesinde iki veya daha fazla devlet arasında yapılan silahlı mücadele" olarak tanımlanmaktadır.¹ İnsanlık tarihi boyunca siyasi kurumların tesis edilip devletler arasında iletişim kurulduğu ilk devirlerden itibaren menfaat savaşları, ideolojik ve dinî nedenlerle düşmanca davranışlar hep var olmuştur. Bu durum aslında insanın doğasında her zaman vardır. Düşmanca davranışlar ilk kez Hz. Âdem'in oğulları arasında meydana gelmiştir.² İbn Haldûn, savaş tarihinin insanlık tarihi kadar çok eski bir geçmişe sahip, doğal bir gelişme olduğunu ifade etmektedir.³ Karşı toplumları hegemonyası altına alma, mallarına el koyma, sömürme faaliyetleri tarih boyunca devam etmiştir. Krallar, hükümdarlar, milletler birbirleriyle acımasız bir şekilde savaşmış, savaşın acısını, yıkımını, dehşetini ve esaretini halk yaşamış ve bedelini acı bir şekilde ödemiştir.

Savaşta şiddet ve kuvvet kullanılır. Bu nedenle uzun süren ve belirli bir yoğunluktaki çatışmalar da savaş sayılmaktadır. Savaş, iki milletin maddi ve manevi tüm güçlerinin farklı alanlardaki çarpışması olup, millî amaçları esas alır. Savaşın asıl amacı, düşmanın azim ve iradesini kırmaktır. Savaşta özne devlettir, bu nedenle en az iki devlet veya ittifak gibi devletlerden meydana gelen gruplar veya devletler arasında meydana gelir. Savaş muharebeye göre daha genel bir kavramdır. Muharebe ise sadece askerî hedeflerin esas alınması ve silahlı kuvvetlerin bilfiil çatışmasıdır. Buna silahlı mücadele denebilir. Bir muharebenin kazanılması veya kaybedilmesi savaşın kazanılması anlamı taşımaz.⁴

1. Şekil ve Amaçlarına Göre Savaşların Sınıflandırılması

Savaş çeşitlerini; konvansiyonel, sınırlı, topyekûn ve gayrinizami savaş olmak üzere dört grupta incelemek mümkündür. Konvansiyonel savaş; genellikle nükleer silahlar dışında klasik, geleneksel ve yaygın savaş araçlarıyla yapılan savaştır. Her iki tarafta da düzenli ordu bulunur. 1980-1988 arasında gerçekleşen İran-İrak savaşı gibi.⁵ Sınırlı savaş; genellikle bölgesel düzeyde olup, iki veya daha fazla devlet arasında meydana gelir ve topyekûn seviyeye ulaşmayan savaştır. 1991 yılındaki Körfez savaşı gibi.⁶ Topyekûn savaş; asker ve ağırlıklı olarak sivillerin de iştirak ettikleri savaştır. Birinci ve ikinci dünya

¹ Ahmet Yaman, "Savaş", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/189.

² el-Bakara 2/36; el- Mâide 5/27-31.

³ Abdurrahman b. Muhammed b. Haldûn, *Muqaddime*, thk. Abdullah Muhammed ed-Dervîş, (Dimeşk: Dâru Ya'rûb, 2004), 1/459.

⁴ Ali Bilgin Varlık, "Savaşı Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım", *Avrasya Terim Dergisi* ½ (2013), 114.

⁵ Yunus Öztürk, "Konvansiyonel Savaş Devri Geride mi Kaldı?", *Millî Güvenlik ve Askerî Bilimler Akademik Dergisi* 2/6 (2015), 25.

⁶ Varlık, "Savaşı Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım", 122-123.

savaşları buna güzel bir örnektir. Gayrinizami savaş; düzensiz savaşlardır. Düzenli büyük birlikler bulunmaz, küçük birlikler tarafından gerçekleştirilir.⁷

Savaş konusunda yapılan araştırmaların ortak özelliklerine göre yapılan savaşlara kısaca değinmekte fayda vardır.

1.1. İdeoloji/İhtilal Savaşları

İdarenin bir iç savaşla yıkılarak ardından ideolojilerinin yaygınlaştırılması veya başka ülkelere ihraç edilmesi amacıyla yapılan savaşlardır.

1.2. Bağımsızlık/Kurtuluş Savaşları

Sömürgeci ülkelerin boyunduruğundan kurtulmak maksadıyla yapılan savaşlardır.

1.3. Egemenlik Savaşları

Dünya veya kıta egemenliği amacıyla büyük devletler arasında meydana gelen savaşlardır.

1.4. Din ve Mezhep Savaşları

Bir dinin veya mezhebin yaygınlaştırılması amacıyla yapılan savaştır.

1.5. Ekonomik Esaslı Savaşlar

Stratejik hammadde, ticarete zorlama ve enerji kaynaklarını elde etme gibi iktisadi faydalar sağlamak amacıyla yapılan savaşlardır. Bu savaşlar ticaret, kaynak, enerji savaşları olarak da adlandırılmaktadır. Ekonomik savaşlar tüm savaşların doğrudan veya dolaylı sebeplerindendir. Ekonomik savaşlar genellikle sömürgeci ve emperyalist esaslar taşır.⁸

Ayrıca yapılış biçimi ve amacına göre psikolojik savaş, sıcak savaş, soğuk savaş, sınırlı savaş, dolaylı savaş, haklı savaş, örtülü savaş, az gerilimli savaş, gerilla savaşı, din savaşları gibi savaş çeşitleri söz konusudur.

2. İslam'ın Savaş Mantığı

İslam açısından savaş, yayılmacılık amacıyla çıkar sağlama ve emperyalist amaca değil, dine ve inananlara karşı ortaya konulan düşmanca girişimleri etkisiz hale getirme, barış ortamının sağlanması, bu ortamı bozmaya çalışanlara engel olma, temel hak ve özgürlükleri garanti altına alma amacıyla yapılır.⁹ Hz. Peygamber (s), ganimet elde etme, kahraman denilmesi, şan ve şöhret kazanılması için yapılan savaşlara cevaz vermemiş¹⁰, savaş ortamının oluşması gerektiğini ifade etmiştir.¹¹

⁷ Hilmi Kendircioğlu, Tuncay Kaymazlı, Alper Alpaslan Eker, Irregular Warfare with Cyber Means, International Information Security & Cryptology Conference, Ankara, 2013, s. 276.

⁸ Varlık, "Savaşı Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım", 122-123.

⁹ el- Enfâl 8/39, 47, 56-57, 61; el-Kasas 28/77, 83.

¹⁰ Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmâil Buhârî, *el-Câmiu's- Sahîh* (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 2002), "Cihâd", 15; Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmi u's-Sahîh*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (İstanbul: Çağrı Yayınları 1992), "İmâre", 149.

¹¹ Yaman, "Savaş", 39/190.

3. Psikolojik Savaş

İnsan psikolojisinde, hâkimiyet duygusu sürekli ve evrensel bir duygudur. Psikolojik savaşın birçok tanımı vardır. Amerikalı uzmanlar psikolojik savaşın askeri operasyonları tamamlayan bir dizi çaba olarak tanımlarlar.¹² İletişim araçlarının düzenli kullanımı, stratejik savaş planlarının yaygınlaştırılması, uygulanması ve politik olarak iyi çalışılmış bir psikolojik temele dayanır. Psikolojik savaşa sinir savaşı da denir. Psikolojik savaşın faktörlerini beceri ile kullanılabilen bu savaşı şiddet kullanmadan kazanır.

Psikolojik savaş kavramı çağdaş dünyada yeni bir isimlendirme gibi gözükse de bu kavram insanlığın kendisi kadar eskidir. Çünkü insan eski zamanlardan beri rakibini aklıyla yenmeye çalışmıştır. Güçlü kimseler binlerce yıl önce korku, kafa karışıklığı ve yayılan fitne ile rakibini yenme teşebbüsleri olmuştur. Yani psikolojik savaşın tarihsel kullanımı sınırlamanın ötesindedir. Örneğin: Hun ve Göktürk imparatorluklarının yıkılmasının sebeplerinden birisi de Çinlilerin onları birbirine düşürmesidir. Göktürk anıtlarının bazı kısımlarında psikolojik savaşla ilgili bir takım bilgiler bulunmaktadır. Ayrıca, Kartaca komutanı Hannibal (ö. m. ö. 183), Roma üzerine yürürken, Atilla (ö. 453) ve Cengiz Han (ö. 1227) akınlara başlarken kuvvetlerinin ezici üstünlüğü hakkında psikolojik dedikodular çıkararak harekâta başlamışlar, karşı koyanların direnç ve azmini kırmışlardır. Yine Timur (ö. 807/1405) ile Osmanlı sultanı Yıldırım Beyazıt (ö. 805/1403) arasında 1402 yılında Ankara yakınlarında meydana gelen savaştaki mektuplaşmalar psikolojik savaş açısından incelenmesi gereken belgelerdir.¹³

Psikolojik savaşın belirli bir tanımını yapmak ve kapsamını belirlemek hiç de kolay değildir. Bu konuyla ilgilenen birçok yabancı yazarın kafasında farklı kavramlar çağırışmıştır. Birçok uzman bile bu konuyu açıklamakta başarılı olamamıştır. Psikolojik savaşın tanımlarından biri de; toplumun manevi gücünü etkilemek amacıyla herhangi bir aracın kullanılmasıdır.

Hem kendisini hem de düşmanını tanımayanlar savaşta mağlup olduğu gibi savaştan sonra da bir daha kendisini toparlamada zor duruma düşer. Psikolojik savaşın ilk basamağı kendisini ve düşmanını iyi tanımdır. İkinci adım ise; ikna ve baskı yöntemlerini iyi uygulayarak düşmanı psikolojik çöküntüye uğratmaktır.¹⁴

Psikolojik savaş, Haşhaşiler'den Moğollara, Romalılardan Osmanlı İmparatorluğu'na kadar geniş bir tarih yelpazesinde yer almıştır. Haşhaşiler toplum içerisinde itibarlı kişilere suikastlar düzenleyerek toplumda korku ve

¹² Abdüllatif Hamza, *el-'ilâm ve'd-di'âye* (Kahire: Dâru'l-fikri'l 'Arabî, 2002), 187.

¹³ Hulusi Kesimli, "Psikolojik Harb", *197,198 Sayılı Ordu Dergisi Eki* (İstanbul: K.K.K. Askeri Basımevi, 1961), 7-8.

¹⁴ Nevzat Tarhan, *Psikolojik Savaş* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2008), 15-16.

endişe yaymışlardır. Bunun en önemli örneği Nizamülmülk'e düzenlenen suikasttır. Osmanlı Devleti'nde 15. ve 19. Yüzyıllar arasında faaliyet gösteren "Voynuk" ve "Martolus" teşkilatları psikolojik savaşın en etkin örgütleri olarak görev yapmışlardır. Martoluslar "Yenilmez Osmanlı" imajını Avrupa'da yayarak Osmanlı Devleti'nin yenilmezliğini ve güçlülüğünü Avrupalıların bilinçaltına yerleştirmişlerdir.¹⁵

Psikolojik savaşın birçok hedefleri vardır. Birincisi; düşman saflarını bölme, moral bozma ve nefret körüklemektir. İkincisi; iç cepheyi güçlendirmek, moral yükseltmek ve vatan davasına olan inancı derinleştirmektir. Üçüncüsü; tarafsız ülkelere sempati duyurma, onları uğrunda savaştıkları davanın hakkaniyetine ikna etmek ve zafere inandırmaktır. Dördüncüsü; müttefik ülkelerle dostluk ve sadakat bağlarının güçlendirilmesidir. Psikolojik savaş başlatanların amacı; savaşı kazanmak ve bu yöntemler sonunda hedeflerine ulaşmaktır. Bu savaşın temel amacı; sahaya hizmet etmek ve düşmanın ruhunu ve sınırlarını kontrol etmektir. Bu yöntemlerden aşığılama, meydan okuma, tehdit etme ve şiirler gibi argümanlar düşmanın gücünü zayıflatır. Yunanlı şair Homeros'un Yunanlılar ile Truvalılar arasında M.Ö. 8000 yılında yaşanan mücadeleyi anlatan şiirleri buna en güzel örnektir. Binlerce yıldır Arap ve diğer antik toplumlarda övgü ve hiciv şiirleri psikolojik savaş yöntemleri olarak kullanılmıştır. Yahudi şair Ka'b b. Eşref, Medine'de Hz. Peygamber'e (s) karşı bu yöntemi kullanmıştır.¹⁶

4. Psikolojik Savaş Çeşitleri ve Araçları

Psikolojik savaş düşmanı yanıltır, onun gözünü korkutur ve mücadele gücünü azaltır. Tehdit, propaganda ve gizli strateji tarih boyunca düşmanı etkilemek için kullanılmıştır. Siviller ve askerler bu stratejinin hedefinde olmuştur. Düşmanının duygu ve düşüncelerini etkileyebilenler üstün gelmişlerdir. Psikolojik güç, karşı tarafın özgüveni, direnme gücü, olumlu bakışı, kendi doğrularına olan inanç ve moral toplamı olan milli değerlerdir.¹⁷ Psikolojik savaşın ilk basamağı hedefi ve kendini tanımak, ikinci basamağı ise baskı ve ikna yöntemlerini ustaca kullanarak karşı tarafta psikolojik çöküntü oluşturmaktır. Psikolojik savaşın belirli bir cephesi, zamanı ve öldürücü silahı bulunmamaktadır. Psikolojik savaş uzun süreç ve sabırlı uygulamalar ister, hedef kitleye verdiği zarar hemen hissedilmez, hedef kitle tarafından geç fark

¹⁵ Yunus Karaağaç, "Sinir Savaşının Aktörleri: Psikolojik Harp, Psikolojik Harekât ve Propaganda" *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 6/2 (2018), 83.

¹⁶ İbrahim İmam, *el-İlâm ve'l-ittisâl bi'l-cemâhîr*, (Kahire: Mektebetü Anglo Mısıriyye, 1981), 255-257.

¹⁷ Melike Zeynep Özarslan, *Kitleleri Harekete Geçirme Hareketi Olarak Sosyal Algı Yönetimi*, (İstanbul: Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014), 48.

edilme özelliği bulunmaktadır.¹⁸ Psikolojik savaşın çeşitleri vardır. Bunlardan her birisinin kendisine göre güç ve amaçları bulunmaktadır.

4.1. Stratejik Amaçlı Psikolojik Savaş

Psikolojik savaşın stratejik amacı; bu savaş gerek dost, gerekse düşman olsun bîtaraf olan tüm halk ve devletlere yönelik uygulanmaktadır. Genel hedefi; düşmanın siyasal, sosyal, ekonomik ve moral yönünden zayıf yönlerinin neler olduğunu tespit edip savaş gücünü zayıflatmaktır. Bu hedef bağlamında halkın güvenini kazanmayı gerektirmektedir. Halkın güvenini kazanmak için radyo, televizyon, gazete ve internet gibi kaynağı belli olan kitle iletişim araçlarından faydalanılmaktadır. Yani beyaz propaganda tercih edilmektedir.¹⁹

4.2. Taktiksel Psikolojik Savaş

Bu savaş metodu, stratejik amaçlı psikolojik savaşa benzemektedir. Amacı; düşmana silah bıraktırıp, ateş kestirmek ve mağlup olmaya razı etmektir. Taktiksel psikolojik savaş, stratejik planın belirlenen kesimlerde icra edilmesidir. Kâr-zarar tespitleri yapılarak bir hedef belirlenir. Belirlenen hedefe karşı çalışma grubu oluşturulur. Hedef kitlenin maneviyat ve savunmasını kırmaya yönelik, yaşadıkları kötü durumu anlatarak, karşı tarafı teslim olmaya ikna etmek için çalışılır.²⁰

4.3. Takviye Edici Psikolojik Savaş

Bu savaş hedef kitlenin veya halkın yaşadıklarını kabullenmesini, mevcut durumun desteklenmesini sağlamak amacıyla uygulanan psikolojik savaş çeşididir. Savaş sonrasında halkı rahatlatıcı ve güven verici telkinleri içeren, ayaklanmayı önleyerek itaati sağlayan psikolojik bir savaştır.²¹

4.4. İdarî Amaçlar İçin Psikolojik Savaş

Yönetimsel amaçlar için psikolojik savaş, belirli bir kesimde ve genellikle cephe gerisinde karşı tarafın sevgi ve güvenini kazanarak, cepheye ulaşımın kolaylıkla sağlanmasını hedeflemektedir. Bu savaş çeşidi ulaştırma hatlarını himayeye yardım ederek muharebeyi desteklemek suretiyle muharip kıtaların bu vazifelere gönderilmesine lüzum bırakmamak, işgal edilmiş veya kurtarılmış bölgelerde kanun ve nizamı kurmada askeri hükümete yardım etmek, sivil halkın etkin işbirliğini sağlamak, halkın yeniden inşa ve yerleşme faaliyetlerinde onlara yardım etmek, gazete baskı yerleri, matbaalar ve televizyonlar kurulmasına yardım etmek ve mahalli hükümetin kurulmasına yardım etmek gibi faaliyetleri kapsamaktadır.²²

¹⁸ Özarslan, *Kitleleri Harekete Geçirme Hareketi Olarak Sosyal Algı Yönetimi*, 49.

¹⁹ Tarhan, *Psikolojik Savaş*, 28.

²⁰ Tarhan, *Psikolojik Savaş*, 29.

²¹ Tarhan, *Psikolojik Savaş*, 29.

²² Münir Güneri, *Psikolojik Savaşın Önemi ve Yöntemi* (İstanbul: K.K.K. Askerî Basımevi, 1967), 307.

4.5. Provokasyon Tipi Psikolojik Savaş

Provokasyon tipi psikolojik savaş, saldırı türünde psikolojik bir savaş çeşididir. Önceden planlaması yapılmaz, ansızın bir kararla uygulanır. “Miting, gösteri ve cenaze törenlerinde topluluğun içerisine sızarak, inandırıcı birkaç kelime ile orada bulunanların hassasiyetlerini tahrik edecek söylemleri bulunur, gerginliği artırır ve öfkeyi ateşler. Bunu yaparken kullandığı silah, yalan bilgidir. Mutsuz, eğitimsiz, yüksek beklentilerine cevap bulamayan işsiz ve yoksul grupları etkileyen bir yapısı bulunmaktadır.”²³

4.6. Propaganda

Psikolojik savaşta propaganda ve algı psikolojik savaşın önemli temel taşıdır. Propaganda, psikolojik savaşın en etkili silahlardan biridir. Propaganda; ister siyasî, ister askerî, ister ekonomik olsun, özel bir hedefe ulaşılabilmesi için belli bir grubun duygu ve hislerini etkilemek amacıyla genel veya kitle iletişim araçlarının bilinçli olarak kullanılması, bilinçaltını ve bilinci yönlendirmek veya değiştirmek için planlanan doktrinlerin ve bilgilerin düşmana benimsetilmesi faaliyetidir.²⁴ Diğer bir deyişle propaganda, bir grubun ve toplumun duygularını, düşüncelerini, tavır ve davranışlarını, etki altına almak ve onları değiştirmek amacıyla yayınlanan belge, bilgi, doktrin ve görüşlerdir. Bir milletin prestijini devam ettirmek, iç ve dış politikasını desteklemek amacıyla doktrin ve prensiplerinin yayılması da propaganda olarak nitelendirilmektedir.²⁵

Propaganda aynı zamanda bir topluluğun bağlılığını ve inançlarını yavaş yavaş yok etmek için de kullanılabilir. Düşman tarafında yeni bir oluşum sağlamak, var olan oluşumun şiddetini artırmak ve azaltmak veya mevcut olan oluşumu aksi yönde değiştirmek propagandanın hedeflerindedir. Yaşanılan yenilgiyi unutturmak, karşı tarafın fikirlerini, ideolojilerini küçük düşürmek, elde edilen zaferi kalıcı hale getirmek için yapılan etkinlikleri propaganda olarak nitelendirmek mümkündür.

Propagandayı genel anlamda beş gruba ayırmak mümkündür.

a) Beyaz propaganda, açık ve kaynağı belli şekilde uygulanmakta, doğruluğa önem verilmekte ve malzemesini haberler oluşturmaktadır. Beyaz propaganda resmi organlarca yürütülür ve kamuoyunu etkilemeye çalışır. Zayıf tarafı ise, yayılma sahasının sınırlı olmasıdır.

²³ Tarhan, *Psikolojik Savaş*, 30-31.

²⁴ Karaağaç, “Sinir Savaşının Aktörleri: Psikolojik Harp, Psikolojik Harekât ve Propaganda”, 86.

²⁵ A. Faruki Bahşi, “*Haber alma-Propaganda-Yıkıcı Faaliyetler*” (İstanbul: Sermet Matbaası, 1977), 263.

b) Gri propaganda, her çeşit çelişkinin ustaca kullanıldığı propagandadır. Çelişki yoksa bile varmış gibi davranılarak kişilerinin zihninde soru işaretleri oluşturulur.

c) Kara propaganda, esas kaynak belli olup, çeşitli kaynaklardan çıkıyormuş gibi gösterilen propagandadır. Her türlü iftira, yalan, sahte delil serbest olup, gizlilik esastır. Gerçeklerin değiştirilmesi asıl hedeftir. Genellikle dış hedefler için tatbik edilmekte olup kaynak açığa çıktığı zaman tesirini kaybeder. Kara propagandada hedef; yurttaki kalıcı inancı ve düşünceyi ortadan kaldırmak, sosyo-ekonomik sistemi sekteye uğratmak, toplumu kutuplaştırmak, orduya ve devlete karşı olan güveni sarsmaktır.

d) Silahlı propaganda, terör örgütlerinin varlığının kabulü ve etkili olduklarını göstermek gayesi için kullanılmaktadır. Amacı, halkı ve devleti bıktırmak, devlet otoritesini yıpratmaktır.

e) Karşı propaganda, karşı tarafın propagandasının asılsız olduğunu kanıtlamak için kullanılmaktadır.²⁶

Propaganda türleri arasında en çok kullanılan gri ve kara propagandadır. Yurt içi ve yurt dışı faaliyetlerde uygulanmaktadır. Propagandanın teknik özellikleri ise; dikkat çekmeli, ilgi ve istek uyandırmalı, beden dili kullanılmalı, evrensel değerlerin kabul edildiği vurgulanmalı, "başka çözüm yok" duygusu uyandırmalı, ucu açık sorular bulunmalı, ilgi ve istek uyandırmalıdır.²⁷

4. 7. Algı Yönetimi

Algı, iç ve dış bilgilerin beyin tarafından kabul edilip inanç haline dönüştürülme sürecidir. Algı, nesnel dünyayı duyular yoluyla öznel bilince aktarma olduğundan dolayı bizi gerçekliğe götürmektir. Algılar gerçektir, çünkü insanlar onlara inanırlar.²⁸ Farklı gruplar tarafından bilinçli ve planlı olarak yürütülür. Algı yönetimi uygulanan toplumlar, davranışlarının kendi kararları olduğuna ne kadar iyi inanırlarsa, algı yöntemi o kadar başarılı olmuş demektir. Algı yönetiminin başarısı, karşı grubun veya kitlenin algı yönetimi uygulamalarına maruz kaldıklarının farkında olmamaları ile doğru orantılıdır. Bu nedenle algı yönetimi dikkatlice uygulanması gereken bir faaliyettir. Algı yönetimi uzun vadeli bir faaliyet olup, uygulayıcısı tarafından sabırla ve dikkatlice uygulanması gerekir. Algı yönetimi tarihin her döneminde farklı şekillerle uygulanmış, teknolojinin gelişmesiyle birlikte toplumların çok rağbet gösterdikleri sosyal medya alanında da yer almıştır.

Algı yönetiminin hedef kitle ile ilgili çeşitli ilkeleri vardır. Bunlar: Hedef kitlenin değerlerine uyum göstermek, kültürüne özen göstermek, hedef

²⁶ Tarhan, *Psikolojik Savaş*, 37-45.

²⁷ Tarhan, *Psikolojik Savaş*, 55-56.

²⁸ Ali Saydam, *Algılama Yönetimi*, (İstanbul: Rota Yayınları, 2005), 89.

kitlenin beklentinin üzerinde yaklaşım göstermek, konuşma ve mesajlarda anlaşılır olmak, sonuç odaklı olmak, belli standartlar belirleyerek ölçüm yapabilmek, konuşma ve uygulamaları gerçeklere dayandırmak, algılamının ve davranış değişikliğinin olması için sık sık tekrar etmek, farklılıkları yönetebilmek, söylediklerinin doğru anlaşılması için görselliği doğru yönetmek, düşüncelerden ziyade duygulara hitap etmektir.²⁹

Modern dünyada toplumların algı yönetiminden etkilenmemesi mümkün değildir. Bununla birlikte algı yönetiminin etkisinin kırılabilmesi için farklı kaynaklardan daha çok bilgi toplamaya çalışmak ve tek kaynakla yetinmemek gerekir.³⁰

İnsanların düşüncelerinin kendilerine ait olduğunu zannetmesi yani algılarının yönetilmesi, başarılı bir propaganda, etkili bir psikolojik savaş veya enformasyon savaşıyla karşılaşması sonucu ortaya çıkar. Tarihte algıları yönetenler, bu alanda eşsiz başarıyı yakalama adına yeni yöntemler keşfetmiş, günümüzde ise bunu zirveye taşıyarak insanların özgür iradelerini ellerinden alacak seviyeye ulaşmıştır. Bu bağlamda günümüzde insanların ruhsal yaşamları hiçbir zaman özne olmamış, bazı güçlerin nesnelere olmuştur.

Algı yönetimi, insanlık tarihi kadar eskiye dayanır. İlk çağlardan beri birçok savaşın kazanılması, hedef kitlelerin ikna edilmesi, savaşmadan düşmanın kendi hedefine çekilmesi ve kendi düşüncelerinin karşı kitle tarafından kabulünü içerir. Algı yönetimi ve uygulamaları genelde toplumun fertleri tarafından fark edilemeyecek kadar açık ve net olarak hissedilmeden uygulandığı için, algı yönetiminin amacına ulaşıp ulaşılmaması hedef kitlede herhangi bir etkinin olup olmadığının tespiti ile mümkündür.

Çinli General Sun-Tzu (M.Ö. 500) binlerce yıl önce algı yönetimine örnek olabilecek ve bugün için de geçerliliği olan çeşitli tespitlerde bulunmuştur.

- 1) Düşman ülkelerde iyi olan şeyleri halkın gözünden düşürmek.
- 2) Düşman ülkelerin yöneticilerinin başarılarını görmezden gelmek, olumlu ve güzel işlerini halk nezdinde küçük düşürmek, şöhret olan yönlerini gölgeleyerek zamanı geldiğinde halkın gözünden düşürmek.
- 3) Sıradan ve bayağı kimselerle işbirliği yapmak.
- 4) Hasım ülkelerde halkın kendi aralarındaki anlaşmazlıklarını ve kırılğan yönlerini ortaya çıkarmak.

²⁹ Saydam, *Algılama Yönetimi*, 229-253.

³⁰ Özarslan, *Kitleleri Harekete Geçirme Hareketi Olarak Sosyal Algı Yönetimi*, 2-3.

5) Karşı tarafın milli ve dini değerlerini alay konusu yapmak.³¹

Bu kadar çok uyarıcının olduğu zamanımızda, şüphesiz ki toplumları harekete geçiren konuların bilinmesi, toplumların hassas olduğu konular, örf, adet ve geleneklerinin çok iyi tahlil edilerek algının oluşturulması ve sonraki dönemde bu algının idare edilmesi çok önemlidir. General Sun-Tzu Çin’de algı yönetimi ile ilgili bu örnekleri verirken Moğollarla mücadelede Moğolların acımasızlığı üzerine kısmen doğru da olsa bir algı operasyonu uygulanmıştır.

Zamanımızda algı yönetimi, iletişimden halkla ilişkilere, psikolojiden uluslararası ilişkilere, siyaset biliminden işletmeye birçok ilmî sahanın ilgilendiği bir ıstılah haline gelmiştir. Sosyal medya üzerinden her tür algı yönetimi rahatlıkla uygulanabilmektedir. Algı yöneticilerinin hedeflerine göre farklı malumatlar sosyal medya üzerinden toplumlara yayılmakta, hedef toplumu olumlu veya olumsuz etkilemekte, toplumun o konu hakkındaki düşüncelerini yönlendirebilmektedir. Kontrolsüz şekilde hedef toplumlara medya üzerinden iletilen bilgi, toplum tarafından olduğu gibi kabul görürse, toplumun fikir ve davranışlarını etkileyecektir. Bunun önüne geçilebilmesi için gönderilen bilgilerin farklı kaynaklardan da kontrol edilmesi gerekmektedir.

5. İslam’da Karşı Propaganda

Kur’an-ı Kerim’de yıkıcı türden propagandanın yapıldığı olayların anlatıldığı ayetler bulunmaktadır. Bu ayetler Hz. Peygamber’in hayatında ona ve onun tebliğ ettiği dine karşı yürütülen propagandaları konu edinmektedir. Bu propagandalarda rivayet denilen “söylenti” tekniği kullanılmıştır.³² Psikolojik savaşa ilgili olarak; *“Bir kısım insanlar, müminlere: ‘Düşmanlarınız olan insanlar, size karşı asker topladılar; aman onlardan sakının!’ dediklerinde bu, onların imanlarını bir kat daha artırdı ve ‘Allah bize yeter. O ne güzel vekildir’ dediler. Bunun üzerine hiçbir fenalık dokunmadan, Allah’ın nimet ve keremiyle geri geldiler. Böylece Allah’ın rızasına uymuş oldular. Allah büyük kerem sahibidir.”*³³,

Hz. Peygamber (s), müminleri bu psikolojik savaşa ruhi terbiye ve maneviyatlarını kuvvetlendirerek hazırlamıştır. Müminler her durumda yardım ve zaferin Allah’tan geldiğine inanmışlardır. Onların bu imanı, onlara Allah yolunda savaşarak ölümü göze aldırılmıştır. Bu konunun en güzel örneğine Kur’an’daki şu ayet işaret etmektedir. *“De ki: Allah’ın bizim için yazdığından başkası bize asla erişmez. O bizim Mevlâ’mızdır. Onun için müminler yalnız Allah’a dayanıp güvensinler. De ki: siz bizim için ancak iki iyilikten birini*

³¹ Tarhan, *Psikolojik Savaş*, 35-36.

³² Abdurrahman Kasapoğlu, Kur’an’da Psikolojik Savaş, *Ekev Akademi Dergisi* 11/33 (Güz 2007), 100.

³³ Âl-i İmrân, 2/173-174.

beklemektesiniz. Biz de, Allah'ın, ya kendi katından veya bizim elimizle size azap vermesini bekliyoruz. Haydi, bekleyin; şüphesiz biz de sizinle beraber beklemekteyiz.”³⁴

“(Bu münaфіklar) müminlerle karşılaştıkları zaman ‘(Biz de) İman ettik’ derler. (Kendilerini saptıran) şeytanlarıyla baş başa kaldıklarında ise; ‘Biz seninle beraberiz, biz onlarla (müminlerle) sadece alay ediyoruz’ derler.”³⁵

6. Hz. Muhammed'in Peygamberlik Döneminde Psikolojik Savaş

Hz. Muhammed (s) peygamberliğinin ilk dönemlerinde müşriklerin psikolojik ve propagandaya dayalı şiddetli saldırılarına maruz kalmıştır. Hz. Peygamber (s) her zaman hem inananların psikolojilerini takviye etmeye hem de düşmanın psikolojisini zayıflatma boyutunda psikolojik savaş bağlamında en üstün taktik ve teknikleri uygulamıştır. Onun uygulamış olduğu bu taktiksel yeniliklerin hiç biri insanî, ahlâkî ve İslâmî öğretilerle çelişmemiştir.

Hz. Peygamber'in (s) Mekke döneminde müşriklerin ona karşı yaptıkları psikolojik savaş taktiklerini şu şekilde sıralayabiliriz: Yalanlama, şair, sihirbazlık ve kâhinlikle itham etme, mucizeler göstermesini isteme, küfür ve hakaret etme, sürekli düşmanlık ve fitneyi körükleme, ona köle ve kimsesizlerin tabi olduğu iddiaları³⁶, rekabet, cevap veremeyeceği sorular sorma, lüzumsuz söz söyleme, karamsarlık yayma, yorumlar üretmek ve uydurarak insanların dikkatini dağıtma, İslam'ı kabul edenlere meydan okuma ve karşı koyma, kıskançlık ve kötülük yapma, peygamberi kışkırtma girişimleri, bireysel hataların kullanılması, genelleştirilmesi ve büyütülmesi, iyileştirme ve öldürme, yardımsız bırakmaya çalışma, tahrik etmeye çalışma, yabancı topluma karşı imajını bozmaya çalışma, imanda şüpheye düşürme ve çarpıtmaya çalışma, sürekli şüphencilik yayma, ekonomik ambargo ve tam boykot uygulamasıdır.

6.1. Mekke Dönemi

Psiko-sosyal bir olay olarak kara propaganda ve karışıklık propagandası etkili bir silahtır. Mekkeliler propaganda sırasında dedikodular, yalan ve asılsız söylentiler yayarak basit propaganda tekniğini uygulamışlardır. Onlar peygamberliğin ilk gününden itibaren Hz. Peygamber'in (s) peygamberliğini ciddiye almamış, onunla alay etmiş, onu cinlenmiş olmakla, şair, kâhin ve sihirbaz olmakla hatta aklını kaybetmekle itham etmiş, onu umursamamaya, muhatap almamaya, küçümsemeye çalışarak psikolojik baskı uygulamışlardır. Peygamberliğinin başlangıcından itibaren şair, kâhin, sihirbaz ve mecnunların

³⁴ et-Tevbe, 9/51-52.

³⁵ el-Bakara, 2/14.

³⁶ eş-Şuarâ, 26/111.

cinlerle iletişim içerisinde olduklarını, onlardan çeşitli bilgiler aldıklarını ve onlardan çok etkilendiklerini kabul etmişlerdir. Bu nedenle Hz. Peygamber'in (s) de cinlerden etkilendiğini ve onların teşvikiyle konuştuğunu iddia ederek toplum nazarında ona karşı psikolojik savaş türlerinden gri propaganda yürütmüşlerdir. Bir taraftan onu alaya alırken diğer taraftan cinlenmiş olduğunu iddia ederek etkisini kırmaya çalışmışlardır. Onların bu tavırlarını Yüce Allah şöyle ifade ediyor; *"Ama hakkı inkârı şartlanmış olan bu insanlar ne zaman seni göz önüne alsalar, birbirlerine; 'Bu mu sizin tanrılarınızı diline dolayan?' diyerek seni alaya almaktan başka bir şey yapmazlar."*³⁷, *"Ey Muhammed! Ne zaman senden söz etseler, mutlaka, 'Allah'ın bize peygamber olarak gönderdiği kişi bu mu?' diyerek, seni alay, eğlence konusu ediyorlar."*³⁸

Hz. Peygamber (s), Mekkeli müşrikleri Allah'ın birliğine inanmaya, şirk inancını ve putperestliği terk etmeye, kendisinin peygamber olarak gönderildiğine inanmaya davet etmiştir. Başta Mekkeli liderler olmak üzere onların peşinden giden müşrikler, Hz. Peygamber'i (s) kabul etmediler, onu şairlik³⁹, kâhinlik⁴⁰, mecnunluk, delilik⁴¹ ve atalarının dinini değiştirmekle suçlamaya başladılar. Anlattıklarını "eskilerin masalları", sihir ve kendi sözüdür diyerek onu ciddiye almamaya, küçümsemeye çalıştılar. Ona karşı büyüklük taslayıp, onu toplumdaki soyutlamayı, psikolojik olarak yalnızlaştırmaya çalışmışlardır.⁴²

Bazı Mekkeliler Hz. Muhammed'in (s) peygamberliğini, yeni bir dinin yanı sıra yeni bir siyasi güç ve konum olarak algıladılar. Bu algı onları farklı davranış şekilleri benimsemelerine neden olmuştur. Bir kısmı yeni dine girmeden pasif muhalefet anlayışına göre davranırken bir kısmı da olayların gelişimine göre hareket etmeyi tercih etmiştir. Mekkelilerin Hz. Peygamberi (s) küçümseyerek ona karşı psikolojik savaş başlatmışlardır. Bu konuda ilk İslam tarihi kaynaklarının hemen hepsinde bulunan Afif el-Kindî'nin yaptığı rivayet önemlidir. Tüccar olan Afif el-Kindî Mekke'de yaşamıyor ancak ticaret için zaman zaman Mekke'ye geliyordu. O şöyle anlatıyor:

"Ben ticaretle meşgul olurdum. Hac mevsiminde Mekke'ye gelmiştim. Abbas b. Abdulmuttalib'in yanına vardım. Onunla otururken, bir kişi Kâbe'ye yönelip namaz kılmaya başladı. Az sonra bir kadın geldi ve o da namaz kılmaya başladı. Ondandan sonra da bir genç geldi ve o da onlarla namaz kılmaya başladı. Bunu görünce: "Ey Abbas bu din nedir? diye sordum. Abbas da: "Bu, kardeşim

³⁷ el-Enbiyâ, 21/36.

³⁸ el-Furkân, 25/41.

³⁹ el-Enbiyâ, 21/5; el-Hâkka, 69/41-43.

⁴⁰ es-Sâd, 38/4; el-Kamer, 54/2.

⁴¹ el-Müminün, 23/68-70; es-Sebe, 34/7-8; el-Kalem, 68/51-52.

⁴² Şefaettin Severcan, *Hz. Muhammed ve Kurtuluş Çağrısı*, (Ankara; Fecr Yayınları, 2019), 147-148.

Abdullah'ın oğlu Muhammed'in dinidir. Allah'ın kendisini peygamber olarak gönderdiğini iddia ediyor... Diğeri ona iman eden Huveylid'in kızı eşi Hatice'dir. Yanlarındaki genç ise yine ona iman etmiş olan Ali b. Ebi Tâlib'dir. Allah'a yemin ederim ki, bu yeni dine giren üçünden başka kimseyi bilmiyorum."⁴³ diyerek onları küçümseyip yok saymaya çalışmıştır.

Mekkeli müşrikler, Hz. Peygamberin psikolojik olarak etkisini kırmaya çalışır, bunun arka planında öncelikle, müşriklerin itibar, güç, zenginlik gibi konularda elde ettiklerinin hepsini kaybetme korkusu vardı. Putlara sahip çıkmalarının arka planında büyük ölçüde putperestliğin kendilerine sağladığı konumları yatmaktadır. Müşrikler kendi konumlarını güçlendirmek için zulmetmekten çekinmemişler, her türlü kötülüğü işleyen, ahlaksızlığa gömülmüş bir hayat anlayışına sahip olarak hayatlarını devam ettirmişlerdir. Bunların genel karakteri asil ve temiz duygulardan uzak, peşin fikirli, azgın, kötü düşünceli, kibirli, alçak, zalim ve nankör kimseler olmalarıdır. Bununla birlikte panayırlar kurma, şiir yarışmaları düzenleme, cömertlik ve kahramanlık gibi duygulara sahip olma yönleri de bulunmaktaydı.

Mekke döneminde Mekkeliler Hz. Peygamber'in (s) davetini geleneksel akıllarına göre okudular ve ona karşı tavırlarını bu çerçevede oluşturdular. Bu siyasî algılama biçimi ile kendi gelecek planları bozulan bazı Mekkeliler Hz. Peygamberi (s) reddetmekle yetinmeyip, düşmanlık derecesinde aktif muhalefet ettikleri gibi başkalarının da reddetmesi için büyük çaba sarf etmişlerdir. Hz. Peygamber'in (s) amcası Ebu Leheb bu algılama ve muhalefet şeklinin ilk temsilcisi olarak boy göstermiştir.

Mekkeli müşrikler ara sıra Hz. Peygamber'i (s) güç durumda bırakmak ve bu şekilde hem toplum hem de inananlar nazarında etkisiz hale getirmek için onunla münakaşaya girişmişlerdir. Utbe b. Rebîa, Ebu Süfyân, Nadr b. Hâris, Velid b. Muğîre, Ebu Cehil, Âs b. Vâil gibi Mekke'nin ileri gelen müşriklerin durumunu görüşmek üzere Hz. Peygamber'i (s) davet etmişlerdir. Söze başlar başlamaz onu kavimi bölmek, atalarının dinini terk etmek ve yalanlamak, onları sefihlikle sıfatlandığı gerekçesi ile suçlamışlar ve bundan vaz geçmesi için psikolojik baskı uygulamaya başlamışlardır. Hz. Peygamber'le (s) tartışmalarını daha da ileri götürerek, Allah'tan bir melek göndermesini⁴⁴, meleğin kendisinin üstünlükleri hakkında malumat vermesini istemişlerdir. Mekkeliler müşriklerin bu istekleri gerçekleşmeyince, Hz. Peygamber'den (s)

⁴³ Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk, *Siyer*, haz. Muhammed Hamidullah, çev. Sezai Özel, (İstanbul: Akabe Yayınları, 1988), 119; Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbidîn Ömer b. Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye* (Beyrut: Mektebetü'l-Maarif, 1990), 3/221; Ebu'l-Hasen İzzuddin Ali b. Muhammed b. Abdilkerîm b. Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh* (Beyrut: Dâru's-Sadır, 1979), 2/48.

⁴⁴ el-Furkân, 25/7; eş-Şuarâ, 26/154, el-Fussilet, 41/14.

dediklerine ve yaptıklarına ceza olarak gökyüzünün kendi üstlerine parçalar halinde indirilmesini, üzerlerine taşların yağdırılmasını istemişlerdir.⁴⁵

Mekkeli müşrikler Hz. Peygamber'e (s) karşı başlattıkları psikolojik savaşta birçok sıfat yakıştırmışlarsa da, söz birliği yaparak Mekke'ye gelen hacılara Hz. Peygamber'i (s) tanıtırken tek bir sıfatla tanıtmaya karar vermişlerdir. Müşriklerin ileri gelen liderlerinden Velid b. Muğire, Hz. Peygamber'in bu sıfatlardan hiç birine uygun olmadığını, kendisinin şiirden iyi anladığını, çok kâhin gördüğünü, bu kişinin deli olmadığını, en uygun sıfatın sihirbaz olabileceğini çünkü onun aileleri birbirinden ayırdığını, aile birliğini parçaladığını belirterek bu fikrini Mekkelilere kabul ettirmiştir.⁴⁶ Kur'an, Hz. Peygamber (s) hakkındaki sihirbazlık, delilik ve şairlik iddialarını reddetmiştir.⁴⁷ Bu bağlamda müşrik liderler Hz. Peygambere karşı algı yönetimi uygulamışlardır.

Cahiliye dönemi Araplarının peygamberlik anlayışı büyük ölçüde dönemin inanç ve kültür dokusunun özelliklerini taşır. Peygamberlik hakkındaki düşünceleri, daha önce geçen ve bildikleri peygamberlerin kıssalarındaki özelliklerine göre şekillenmiştir. Kur'an'da Hz. Musa'nın asasının yılan olması, taşa vurduğunda su fişkırtması,⁴⁸ Hz. İsa'nın beşikte iken konuşması, ölülerini diriltmesi, çamura üfleyip kuş yapması,⁴⁹ Hz. Davud'un hizmetine dağların ve kuşların verilmesi,⁵⁰ Hz. Süleyman'ın rüzgâra ve kuşlara hükmetmesi⁵¹ ve diğer peygamberlerin kıssaları anlatılır. Cahiliye dönemi Araplarının Peygamber denilince akıllarına tabii ve tarihî yasalarda kayıtlı olmayan, kendisi ihtiyaç duyduğunda veya kendisinden istendiğinde mucizeler gösteren, olağanüstü yeteneklerle donatılmış kişi akıllarına geliyordu. Bu anlayışları nedeniyle ondan mucize göstermesini isteyerek ona psikolojik baskı uygulamaya başlamışlardı. Bu isteklerine cevap alamayınca güya onu peygamberliğe uygun görmeyerek reddetmişlerdi.

Mekke'nin ileri gelen müşrikleri ortaya koydukları psikolojik baskının, tehditlerin ve meydan okumaların işe yaramadığını görünce öfkelenerek Hz. Peygamber'in (s) ve Müslümanların aleyhine açıkça düşmanca sözler söylemeye başlamışlar. Mekke'nin müşrik eşrafı psikolojik baskıyı daha da artırmaya başlamış ve Ebu Talib'e baskı yapmışlardır. Müşriklerin takındıkları tavırlar, Hz. Peygamber ve Ebu Talib'in azmi, direnci ve kararlılığı karşısında istedikleri gibi etkili olmayınca, kabilelerinde etkin olanlar, duruşlarını daha

⁴⁵ el-Enfâl, 8/32; el-Ankebût, 29/53-54.

⁴⁶ İbn İshak, 196.

⁴⁷ el-Kalem, 68/2, el- İnfîtâr, 82/22; el- Meâric, 70/40-41; Yâsin, 36/69.

⁴⁸ el-Arâf, 7/107, 108, 117.

⁴⁹ âl-i 'İmrân, 3/49; el-Mâide, 5/110.

⁵⁰ en-Neml, 27/16; el- Enbiyâ, 21/79.

⁵¹ es-Sebe, 34/12.

kararlı, inatçı, kibirli, iftira nitelikli iddialarını daha etkin, üsluplarını daha sert ve küstah hale getirerek taktiksel psikolojik savaş başlatmışlardır.

Müslümanların sayılarının çoğalması, Mekkeli müşriklerin bu gelişmeyi engellemek için uyguladıkları alay ve hakaret metotlarından⁵² arzu ettikleri sonucu alamamaları neticesinde peygamberliğin beşinci yılında işkence dönemi başlamıştır. İşkenceler neticesinde Habeşistan'a hicret eden Müslümanları getirmek üzere oraya gönderilen heyetin hiçbir sonuç elde edemeden geri dönmesi, Mekkeli müşrikleri tamamen çıldırtmıştı. Mekke'de az sayıdaki Müslümanın müşriklere meydan okurcasına kenetlenmelerini gören müşrik liderler hırslanarak Hz. Peygamber'i (s) toplum içinde aşağılama girişimlerini daha da ileri götürmüşlerdir.⁵³

Mekkeli müşrikler tavırlarını daha da sertleştirerek Hz. Peygamber'i (s) müzemmem/kötülenmiş adam lakabıyla anıyorlar ve ona kötü sözlerle hakaret ediyorlardı. Bundan dolayı Hz. Peygamber (s), arkadaşlarına; "Allah'ın Kureyşlilerin eziyetlerini benden uzaklaştırmasına şaşmıyor musunuz? Bakınız! Benim adım Muhammed/övülmüş olduğu halde Kureyşliler bunu değiştirip bana müzemmem/kötülenmiş adam sıfatını takarak hakaret ediyorlar" buyurmuştur.⁵⁴

Mekkeli müşrikler Hz. Peygamber'i (s) toplum içinde küçük düşürebilmek için ellerinden gelen her şeyi yapmaya çalışmışlardır. Bu bağlamda Kureyş'in Sehmoğulları lideri Nübeyh b. Haccâc peygamberliği hiçbir zaman Hz. Peygamber'e (s) layık görmemiş ve yüzüne; "Allah senden başka peygamber gönderecek bir kişi bulamadı mı?" diyerek alay etmişlerdir.⁵⁵ Aynı sözleri Hz. Peygamber'i (s) peygamberliğe layık görmedikleri için Tâif liderlerinden Amr b. Umeyr oğulları da söylemişlerdi.⁵⁶

Mekkeli müşriklerin Hz. Peygamber ve Müslümanlara karşı açıktan düşmanlık etmeleri ve onlara psikolojik ve fizikî baskı uygulamaya oy birliği ile karar almalarından⁵⁷ sonra her kabile kendi içindeki Müslümanlara acımasızca alınan kararları uygulamaya başlamıştır. Özellikle zayıf gördükleri Müslümanları aşağılayarak, hapsederek, döverek, aç ve susuz bırakarak, Mekke'nin yakıcı sıcağında güneşin altında bırakarak ve ateşle dağlayarak işkence yapmışlardır.

⁵² İbn Hişâm, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, 1/309, 311.

⁵³ Ebû Abdillâh Muhammed b. Sad, *et-Tabakatü'l-Kübrâ* (Kahire: Mektebetü Hancî, 2001), 1/208.

⁵⁴ İbn Hişâm, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, 1/382.

⁵⁵ Belâzürî, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Yahya b. Câbir, *Ensâbu'l-Eşrâf*, thk. Muhammed Hamidullah (Jarusselâm: 1963) 1/44.

⁵⁶ İbn Hişâm, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, 1/134.

⁵⁷ İbn Cerîr et-Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mulûk*, thk. Muhammed Ebu'l-Fazl (Kahire: Dâru'l-Maarif, tsz), 2/218.

Bu durum, yeni Müslüman olacaklar ve Müslümanlar üzerinde kısmen de olsa olumsuz etki yapmıştır. Bu psikolojik baskı karşısında yeni Müslüman olanların sayısı fazla artmamıştı. Sayıları birkaç kişi ile sınırlı müslüman, kalplerinde olmasa da, dilleriyle İslam'dan ayrılıp, tekrar eski dinlerine döndüklerini söylemek zorunda bırakılmışlardı.⁵⁸

Kureyş'in bu tepkisi dinî olmaktan ziyade siyasî, sosyal ve ekonomikti. Ekonomik çıkarları için büyük bir tehlike olarak gördükleri yeni dini bir an önce etkisiz hale getirmeyi çok önemsiyorlardı.⁵⁹

Müşrikler, Müslümanlara işkence ve psikolojik baskı bağlamında Hz Ebu Bekir ve diğer müslümanlara saldırmaya, onları dövmeye başlamışlardır. Hz. Ebu Bekir, müşrikler tarafından psikolojik baskı ve saldırılara maruz kalmış⁶⁰ dövülerek⁶¹ çeşitli eziyetler görünce⁶² Mekke'nin kendisine dar geldiğini düşünerek Hz. Peygamber'den (s) hicret için izin istemişti. Hz. Ebu Bekir, Yemen yolu üzerindeki Berku'l-Gimâd denilen yere gelince, Kâre kabilesinin lideri İbn Dugunne tarafından ikna edilerek Mekke'ye dönmesi sağlanmıştır.⁶³

Hz. Peygamber'in (s) çağrısının sonucunda Müslüman sayısının artmasını müşrikler kabullenememiş ve işi kökten halletmek üzere toplanmışlardır. Haşimoğullarından Hz. Peygamber'in (s) öldürülmek üzere kendilerine teslim edilmesini istemişlerdir.⁶⁴ Haşimoğulları bu isteği reddedip tepki gösterince, daha başka bir metot uygulamayı kararlaştırmışlardır. Bu karar, Haşimoğullarına uygulanacak psikolojik baskı ve boykot olmuştur. Hz. Peygamber'i (s) teslim alabilmek veya öldürmek için uygulanan boykotun Mekke'de bulunan Müslümanlardan ziyade Haşimoğullarına uygulanması ilginçtir. Boykot, kabile asabiyeti gereği Hz. Peygamber'i (s) koruyan Müslüman olmayan Haşimoğullarını da kapsıyordu. Bu konuda Haşimoğullarından barış teklifini asla kabul etmeyecekler, Hz. Peygamber'i (s) öldürülmek üzere kendilerine teslim etmedikçe, onlara karşı acımasız olacaklardı.⁶⁵ Üç yıl süren boykot ve psikolojik baskıdan vicdanen rahatsız olan

⁵⁸ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/339.

⁵⁹ Taberî, *Târîh*, 2/288.

⁶⁰ İbn Kesîr, *Büyük İslam Tarihi*, ed. Ziya Kazıcı, trc. Mehmet Keskin (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1994) 3/46-47.

⁶¹ İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser fi Fünûni'l-Megâzi ve's-Şemâil ve's-Siyer* (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1974), 3/123.

⁶² Hayseme b. Süleyman et-Tarablûsî, *Min Hadîsi Hayseme b. Süleyman*, nşr, Ömer Abdusselam Tedmûrî (Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-'Arabî,1980), 126.

⁶³ Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fî, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh*, trc. Kâmil Miras, (Başbakanlık Basımevi, 1978), 10/94-96.

⁶⁴ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 3/177.

⁶⁵ İbn Kesîr, *Büyük İslam Tarihi*, 3/126-127.

pek çok insan, boykot yerine giderek mağdurların evlerine dönenlere yardımcı olmuşlardır.

Müşrikler, Mekke'ye Mekke dışından gelen kabile liderlerini de psikolojik baskı altına alarak Hz. Peygamber'den (s) etkilenmemelerini sağlıyorlardı. Bunun en güzel örneği Devs kabilesi eşrafından Tufeyl'dir. Tufeyl Mekke'ye gelmişti. Kureyş liderleri etrafına toplanarak onu Hz. Peygamber'den etkilenmemesi için yanına gitmemesi ve sözünü dinlememesi için uyarmışlardı. O da Hz. Peygamber'i (s) duymamak için Mescid-i Haram'a giderken kulağına pamuk tıkamıştır. Kendi kendine onu dinlemeye, söyledikleri güzel şeylerse kabul etmeye, değilse reddetmeye karar vermiştir. Sonunda onu dinleyerek müslüman olmuştur.⁶⁶

Böylece Mekke'de psikolojik baskı ve işkence metotlarının dozunu artıran Mekkeliler, Hz. Peygamber'e (s) ve Müslümanlara uyguladıkları boykot ve psikolojik savaş, onların Medine'ye hicretinin önemli faktörlerinden olmuştur.

Sonuç

Eski çağlardan günümüze kadar birbirleriyle mücadele içine giren grupların/milletlerin en yoğun olarak kullandıkları yöntemlerden birisi psikolojik savaş olmuştur. Bu savaş sayesinde hasım gördükleri kitlelerin bir kısmını istedikleri doğrultuda hareket etmelerini sağlamışlardır. Psikolojik savaş yöntem ve silahlarından biri propagandadır. Propagandanın amacı; iç veya dış düşmanı insanlık dışı gösterip, ona karşı bazı özel kelimeler kullanarak düşmanı/rakibi yapmadığı şeylerle suçlayarak onları toplumun zihninde hatalı, kusurlu veya suçlu göstermektir. Bu sayede düşmanı/rakibi yaşadığı toplum içerisinde küçük düşürerek, toplumdaki konumunun zayıflaması ve insanların ondan şüphe duyarak uzaklaşması sağlanmak istenmiştir.

Psikolojik savaş yöntemleri Hz. Peygamber (s) döneminde de uygulanmıştır. Bu tür savaş yöntemleri zamanımıza kadar her ortamda uygulanmış, insanlara korku, endişe, kaygı ve şüphe gibi insan duygularını olumsuz şekilde etkilemiştir. Müşrik ve münafıkların Mekke ve Medine'de Hz. Peygamber'e (s) karşı yaptıkları psikolojik savaşın amacı; kendilerine rakip olarak gördükleri Hz. Peygamber'i (s) karalamak, küçümsemek ve yermek suretiyle kendi makam, mevki, itibar ve iktidarlarının devamını sağlamlaştırmaya çalışmak olmuştur.

Mekkeli müşrikler Hz. Peygamber'in peygamberliğini, getirdiği yeni dinin yanı sıra onu yeni bir güç olarak algılamışlar ve bu nedenle ona karşı psikolojik mücadele başlatmışlardır. Onun getirdiği dini tanımadıkları gibi yeni

⁶⁶ İbn Kesîr, *Büyük İslam Tarihi*, 3/150.

Müslüman olan kişilere çeşitli psikolojik ve fizikî baskılara uygulayarak onlara karşı taktiksel psikolojik savaş açmışlardır. Hz. Peygamberde olmayan çeşitli sıfatlarla itham ederek, insanların gözünde onu küçük düşürmeye ve gri propaganda yaparak insanların ondan uzaklaşmasını, getirdiği yeni dini kabul etmemelerini sağlamaya çalışmışlardır. Kur'an-ı Kerim, müşriklerin ona karşı uydurdukları sıfatları tek tek yalanlamıştır. Gittiği panayırarda ona karşı propaganda yaparak insanların ondan uzaklaşmasını ve ona inanmamaları için uğraşmışlardır. Müşrikler, Habeşistan'a hicret eden Müslümanları oradan geri getirebilmek için algı yöntemi kullandıkları görülmektedir. Hz. Peygamber'in Hendek Savaşı'nda (5/627) Nuaym b. Mesud'u düşmana, karşı propaganda yapmak üzere göndermesi en güzel taktiksel propaganda örneklerindedir.⁶⁷

Kitle iletişim araçlarının süratle geliştiği günümüzde psikolojik savaş etkinlikleri, profesyonel kişiler/uzmanlar tarafından geliştirilerek etkili ve yaygın bir silah olarak kullanılmaktadır. Psikolojik savaşta beyinlerin kontrol altına alınması hedeflenmiştir. Bu nedenle psikolojik savaş eski çağlardan beri, kendisine hedef seçtiği devlet veya toplumların örf, adet, inanç, düşünce, his, davranış ve vatanlarına olan bağlarını zayıflatmak ve yok etmek için gereken her şeyi yapmıştır.

Kaynakça / Reference

Bahşi, A. Faruki. *Haberalma-Propaganda-Yıkıcı Faaliyetler*. İstanbul: Sermet Matbaası, 1977.

Belâzürî, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Yahya b. Câbir. *Ensâbu'l-Eşrâf*. thk. Muhammed Hamidullah, 13 cilt. Jarusselam: yy. 1963.

Buhârî, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmâil. *el-Câmiu's-Şahîh*. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 2002.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fî. *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih*. trc. Kâmil Miras, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1978.

Ebü'l-Feyz M. Murtazâ ez-Zebîdî, *Tâcü'l-ârûs min cevâhiri'l-Kâmûs: Şerhu'l-Kâmûs*, 1-13, Kahire: yy.,1306-1307.

Güneri, Münir. *Psikolojik Savaşın Önemi ve Yöntemi*. İstanbul: K.K.K. Askerî Basımevi, 1967.

Hamza, Abdüllatif. *el-İlâm ve'd-di'âye*. Kahire: Dâru'l-fikri'l 'Arabî, 2002.

İbn Cerîr et-Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mulûk*. thk. Muhammed Ebu'l-Fazl, 11 cilt. Kahire: Dâru'l-Maarif, tsz.

⁶⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2/73.

İbnu'l-Esîr, Ebu'l-Hasen İzzuddin Ali b. Muhammed b. Abdilkerîm. *el-Kâmil fi't-Târîh*. 11 cilt. Beyrut: Dâru's-Sadır, 1979.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik. *es-Sîretü'n-Nebeviyye*. thk. Ömer Abdüsselam Tedmürî, 4 cilt. Beyrut: Dâru li'l-Kitâbi'l-Arabî, 1990.

İbn İshâk, Ebû Abdillâh Muhammed. *Siyer*, Haz. Muhammed Hamidullah, trc. Sezai Özel, İstanbul: Akabe Yayınları, 1988.

İbn Haldûn, Abdurrahman b. Muhammed. *Muḳaddime*. thk. Abdullah Muhammed ed-Dervîş, 2 cilt. Dimeşk: Dâru Ya'rûb, 2004.

İbn Kesir, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer. *el-Bidâye ve'n-Nihâye*. 14 cilt. Beyrut: Mektebetü'l-Maarif, 1990.

İbn Kesîr, *Büyük İslam Tarihi*. ed. Ziya Kazıcı, trc. Mehmet Keskin, 16 cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1994.

İbn Manzûr Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem el-Ensârî. *Lisâniü'l-Arab*, 1-15, Beyrut: Dâru Sâdır, tsz.

İbn Sad, Ebû Abdillâh Muhammed. *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*. 10 cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hancı, 2001.

İbn Seyyidinnâs. *Uyûnu'l-Eser fi Fünûni'l-Megâzi ve's-Şemâil ve's-Siyer*. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1974.

İmam, Abdülhalim. *el-İlâm ve'l-İttişâl bi'l-Cemâhîr*. Beyrut: Mektebetü'n-Nûr, ts.

Karaağaç, Yunus. "Sinir Savaşının Aktörleri: Psikolojik Harp, Psikolojik Harekât ve Propaganda" *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 6/2 (İstanbul: 2018), 80-97.

Karaman, Hayrettin vd. *Kur'an-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.

Kasapoğlu, Abdurrahman. "Kur'an'da Psikolojik Savaş". *Ekev Akademi Dergisi* 11/33 (Malatya: Güz 2007), 95-106.

Kesimli, Hulusi. "Psikolojik Harb". *197, 198 Sayılı Ordu Dergisi Eki*. İstanbul: 1961.

Müslim, Ebu'l-Huseyn Müslim b. el-Haccac b. *el-Câmiu's- Şahîh*. (nşr. M. Fuâd Abdalbâkî), Çağrı Yayınları-Dâru Sahnûn, II. Baskı, İstanbul: 1413/1992.

Nasr, Salah. *el-Harbu'n-Nefsiyye*. Kahire: Dâru'l-Kahire, 1966.

Saydam, Ali. *Algılama Yönetimi*. İstanbul: Rota Yayınları, 2005.

Severcan, Şefaettin. *Hz. Muhammed ve Kurtuluş Çağrısı*. Ankara: Fecr Yayınları, 2019.

Tarablûsî, Hayseme b. Süleymân. *Min Hadîsi Hayseme b. Süleymân*. nşr, Ömer Abdusselam Tedmûrî, Beyrut: Dâru'l- kitâbi'l-'Arabî,1980.

Tarhan, Nevzat. *Psikolojik Savaş*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2008.

Özarlan, Melike Zeynep. *Kitleleri Harekete Geçirme Hareketi Olarak Sosyal Algı Yönetimi*. İstanbul: Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.

Öztürk, Yunus. *Konvansiyonel Savaş Devri Geride mi Kaldı?*, Milli Güvenlik ve Askerî Bilimler Akademik Dergisi 2/6 (Ankara: İlkbahar 2015), 23-40.

Varlık, Ali Bilgin. "Savaşı Tanımlamak, Terminolojik Bir Yaklaşım". *Avrasya Terim Dergisi* 1/2 (2013), 114-129.

Yaman, Ahmet. "Savaş" , *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 36/189-194. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. sad. İsmail Karaçam vd, 10 Cilt. İstanbul: Azim Dağıtım, 1988.

